

Martyrum, salutavit eos dicendo: « Exsultabunt sancti in gloria; » mox S. Gereon et socii sepulchris, quasi applaudentes exsultando responderunt: « Letabuntur in cubilibus suis. » De hac eorum gloria ait Isaias, cap. LXIV, vers. 4; et ex eo S. Paulus, I Corinth. II, 9: « Oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavit Deus his qui diligunt illum. » Hinc immensa illi Sanctorum exsultatio, jubilus et tripudium. Hebraeorum enim *וְיָאֵלֵצׁ* significat exsultare, tripudiare, gessere, exsultare praeter gaudium, jubilationem, uti faciunt Beati in caelis perenniter. Vice versa in inferno, ubi regnat Lucifer et impii demones, sunt ruiuae et strages aeternae tam hominum quam demonum. Ut enim taceam gehennae incendia aeterna, illi sunt odia, rixae et pugnae, tam demonum, quam hominum inter se, quibus se invicem mordent et cruciant, imo discerpent, si possent.

13. QUI ABSCONDIT SCELERA SUA, NON DIRIGETUR; QUI AUTEM CONFESSUS FUERIT, ET RELIQUERIT EA, MISERICORDIAM CONSEQUITUR. — Hebraice, *teyens praeparationes suas, non prosperabitur*, etc. Septuaginta, qui cooperit iniquitatem suam, non prosperabitur; qui autem narrat redargutiones, diligitur; Symmachus, qui emittit (Aquila et Theodotus, confitentur) redargutiones, prosperabitur; Chaldaeus, miseretur ejus Deus.

Queres, quam confessionem requirit et commendat Salomon?

Aliqui censent eum exigere auriculari et sacramentalem, quae in lege nova fit necessario ad recipiendam peccatorum absolutionem in sacramento Penitentiae. Ita Hugo, Dionysius, Baynus et Cajetanus. Verum haec tempore Salomonis nondum erat instituta, nam post mille annos sancta est a Christo. Dico ergo eum loqui de confessione quae est juris naturae, eaque duplici. Prior est, quae peccator penitens coram Deo confitetur peccata sua, supplicique ab eo postulat veniam et remissionem. Ita Publicanus confitebatur dicendo: « Deus, propitius esto mihi peccatori. » Luc. cap. XVII, vers. 13. Ita Daniel, cap. IX, vers. 5, confitetur sua et populi peccata, ut misericordiam et liberationem e captivitate Babylonica a Deo impetret. Ita Jeremias, Isaias ceterique Prophetae, tres praeter in fornace Babylonia, Daniel, III, 29, Machabei alique Sancti veteris Testamenti in Scriptura crebro Deo humiliter confitentur peccata, ut Dei gratiam obtineant; nam, ut ait S. Chrysostomus, hom. 20 De confessione: « Apud iudicem bonum confessio est mater indulgentiae. » Recte mater, quia sicut mater cum dolore parit filium, sic confessio cum dolore parit veniam. Ita David, quamdiu abscondit suum adulterium et homicidium; Deo fuit exosus; at ubi, arguente Nathan, illud confessus est, dixitque: « Peccavi Domino, » illud gratiam consequens est, dicente Nathan: « Dominus quoque transiit peccatum tuum. » Reg. II, 43 Unde ipse, Psal. XXXI, 5: « Dixi,

ait: Confitebor adversum me iniquitatem meam Domino, et tu remisisti iniquitatem peccati mei. »

Posterior confessio est, qua quis de peccato suo a Superiore, vel quo alio, ammonitus et correptus, illud humiliter agnoscit et confitetur, ac emendationem spondet; aut qua is qui alium lesit vel offendit, coram eo culpam agnoscit, et veniam precatur, ut ei de offensa satisfaciatur, eumque sibi reconciliet: ad veniam enim et reconciliationem nullum est efficacius remedium, quam humilis culpa confessio. Unde senior in *Vitis Patrum*: « Cum quem offendisti, ait, illico dic: Mea culpa. » Sensus ergo est, g. d. Humilitas confessionis confitenti et poenitentis, veniam et condonationem petenti, eandem, tum a Deo, tum ab hominibus impetrat. Ipsa enim est actus poenitentiae et contritionis, quae etiam in lege nova sine Sacramento reipsa suscepto, cum solo ejus voto et proposito culpam abolet, ut docet Concilium Tridentinum, sess. XIV, cap. IV. Contritio enim est actus charitatis, quo quis Deum amans super omnia summe dolet se eum offendisse; « charitas autem operi multitudinem peccatorum, » ut ait S. Petrus, *epist. I*, cap. IV, vers. 8.

Adde Iudeis non solo jure naturali, sed positivo quoque et divino, praecceptum fuisse in certis casibus speciem peccati cuiuspiam confessionem, uti ostendi *Num. V, 7, et Levit. V, 5*. Christianis vero confessio cuiuslibet peccati mortalis praeccepta est a Christo in lege Evangelica, idque apposita ad naturam peccati, confessionis et remissionis. Nulla enim virtus vel actio tam apposita, et, ut ita dicam, conaturalis est ad impetrandam peccati veniam, quam humilis ejusdem confessio; haec enim includit contritionem et satisfactionem: nam non parva satisfactio, et offensa compensatio est ipsa ejus confessio. Confessio ergo includit tres partes poenitentiae, sive tria officia poenitentis, quae sunt contritio, confessio, satisfactio. Rursus, ut docet Tertullianus, lib. De Penitentia, confessio vice Dei fungitur; facit enim ut peccatum suum ipse poenitens condonando iudicet et vindicet; atque seipsum damnans et castigans iram Dei praevincit, nihilque illi castigandum aut peragendum relinquat.

Adde: confessio est peccati retractatio, itaque congrua ad veniam dispositio; poenitens enim, confitendo peccatum suum, illud revocat, retractat, et, quantum in se est, destruit aboletque, quia de illo dolet, illudque reſtat et detestatur; quare meretur ut Deus illud condonet, et per gratiam suam destruat. Qui vero peccatum suum non agnoscit, sed exorsus vel defendit, in eo se obfirmat, ideoque venia est incapax, tum ob ejus superbiam et fastum, tum quia ipse peccatum impoenitentiae et defensionis, peccato conepiscitente, in quod lapsus est, addit et accumulat. Sic Saul nolens inobedientiam suam Samuelem confiteri, quia contra Dei jussum pepercerat gregibus Amalec, sed illam excusans, iram Dei in-

currit, ac regno et vita privatus est, I Reg. xv. 21 Cain, nolens confiteri parricidium Abelis fratris sui, a Deo maledictus est, Gen. cap. IV.

Sensus ergo est, g. d. « Qui abscondit scelera sua non prosperabitur, nec dirigetur » ad eorum veniam, gratiam, virtutem et salutem; « qui autem ea confessus fuerit » eo modo et ritu quo lex sua exigit, ac Deus pro varietate temporum insuluit, v. g. ut Gentilis fide et gratia Dei illustratus confiteatur ea Deo, Iudeus sacerdoti sacrificanti, Christianus sacerdoti absolventi; ac simul ea reliquerit, vitamque emendarit, hinc eorum veniam, « misericordiam » et gratiam « consequetur. » Nam, ut ait S. Augustinus in *Sermonibus*, num. 240: « Apud misericordiam Dei plurimum valet confessio poenitentis, quae facit peccator confitendo propitium, quem negando non fecit misericordem. » Idcirco ex hoc loco non male Theologi praebant confessionem sacramentalem, tum quia haec praevia fuit a Spiritu Sancto, et per os Salomonis hic adumbrata; tum quia gnomo hae generalis est, quae proinde cuique Ecclesiae statui appetenda est iuxta rationem et modum a Deo cuique praescriptum. Jam autem Deus in statu legis novae praescripsit modum confessionis sacramentalis, tanquam necessarium ad peccati remissionem, nec aliud peccati abolendi remedium esse voluit, quam Sacramentum confessionis. Ergo illud peccatori usurpandum est, si rite poenitere velit et veniam gratiamque Dei consequi: idque inter alia significat hic Salomon actus et instinctus a Spiritu Sancto. Nam, ut ait S. Cyprianus: « Quod ignorat medicina, non sanat. » Vide gnomas et exempla Patrum de confessionis fructu, quae citavi *Levit. cap. VI, vers. 4, et in epist. S. Jacobi, cap. V, vers. 16*.

Apposita S. Chrysostomus apud Antonium in *Melissa*, part. I, cap. XVII, inter quinque expiandi peccati modos primum confessioni assignat: « Vix, ait, poenitentia sunt quinque: prima, agnitio et increpatio peccatorum; secunda, proximis suos errores condonare; tertia, quae fit per orationem; quarta, per eleemosynam; quinta, per humilitatem animi. » Et rursus: « Dum tempus, ait, nos sinit, praevincamus faciem Dei in confessione, ut mitem et placidum ipsum tunc videamus, et mimace illos Angelos effugiamus. Peccatum si confitearis, minues; secus, augebis. » Sic Iudei peccata sua Joanni Baptista confessi sunt, ac deinde ab eo baptizati, *Matth. III, 6; et Act. XIX, 18*, fideles Apostolis peccata confessi sunt. Vere S. Augustinus in *Sermonibus*, num. 118: « Melior est, ait, in t. illis factis humilis confessio, quam in bonis superba gloriatio. »

14. BEATUS HOMO QUI SEMPER EST PAVIDUS (Galatius, timoratus); QUI VERO MENTIS EST DURE, CONTRA ERIT MALUM. — Hebraea: *Beatiudines sunt homines pavidi semper, et indurans cor suum cadet in malum*; Chaldaeus: *Beatus vir qui veretur omnia per metum, durus autem corde incidit in malis*; Septua-

ginta: *Beatus vir qui omnia timet deobediens*, id est ob pietatem, metum et reverentiam Dei, quae veretur ne qua in re eum offendat; vel, ut Complutenses, *ob cauteliam*, vel cautionem, quae prudens timens malum caute illud declinat. Unde Cicero, *Tuscul. IV*: « A malis, ait, natura declinamus; quae declinatio, si eum ratione fiat, cautio appellatur: quae autem sine ratione, metus. » Jam

Primo, Rabbini sic exponunt; R. Salomon: « Beatus, ait, ille qui semper penam suppliciumque formidat: ita enim se a noxia continet; » Aben-Ezra: « Beatus, ait, qui semper Deum veretur, nec in eundem sceleribus se obstringit; qui vero animo ita est obfirmatus, ut arguenti aures praebere nolit, eis calamitatus obnoxius erit, quas ceteris se illaturum arbitrabatur. » R. Levi: « Ter felix qui eum paveat, quem timere oportet; id enim in causa erit, ut accomodatius consiliis ineundis sapienter se gerat, ut calamitatus, quos formidat, sese subducit. Qui vero animo est pernicax, sibi pro Deo stultus, quae extimescencia essent, extrema patietur. An non liquet ob animum obstinatum tum primo constructum, tum restauratum templum, perorsus abolitum fuisse? nisi enim Sedecias contumacia animo fuisset, et si regis Babylonis jugo collum supposuisset, haud tunc a nostris seditibus migrare coacti fuisset; idemque censendum est de restaurato templo; nec enim Romano Imperio subiecti fuisset, nec ejus jugum ferre cogemur. »

Secundo, S. Gregorius, et ex eo Beda, Hugo, Dionysius, et alii accipiunt haec de pavore et metu extremi iudicii et supplicii. Audi S. Gregorium, *homil. 40 in Evang.*: « Sic praesentis vite agenda est levitia, ut nunquam amaritudo sequentis iudicii recedat a memoria: quatenus dum mens pavida extreme ultionis timore transfugit, quantum nunc praesens levitia, tantum post ira subsequens temperat. Hinc namque scriptum est: Beatus homo qui semper est pavidus; qui vero mentis est durus, corruet in malum: sequentis enim ira iudicii tanto tunc districtius portabitur, quanto et nunc et inter culpas minime timatur. »

Tertio, Auctor *Calene Graecorum* accipit haec de timore et reverentia Dei; unde ex Septuaginta sic vertit et explicat: « Beatus vir qui quodam hie reverentia lactus extimescit omnia; ast homo duri praeractioe corbis incidit in mala. Qui hie timorem obtinet, illi, inquit, omnia quae aliquid contactum vel detrimentum animae adferre poterant, formidat, suspectaque habet: adeoque beatus censendus est. Ast improbus neminem timet, atque ita in varia incidit incommoda. »

Interpres S. Chrysostomi, *homil. 35 in Genesim*, pro reverentia vertit pietatem: « Beatus, ait, qui timet omnia propter pietatem. Nam si nos cum videmus famulum qui nostram cum diligentia timoreque multo zural majorem erga illum detestamur benevolentiam; multo magis bonus Do-

minus propter hoc dicebat: Super illum respiciam qui tremis sermones meos. Tremamus igitur, oro, et cum magno timore sermones ejus impleamus; nam ejus sunt sermones. Et cum didicerimus quae illi placeant, et quae probat, ea obeamus, et tales quales vult, fieri studeamus. Quenam illa sint particularia subnectit: « Quietem, mansuetudinem, humilitatem magnam exhibeamus, et omnia quae ab eo mandata sunt, cum reverentia acimpleamus, ut, cum approbarit affectionem mentis nostrae, placatus nostra obedientiam, respicere etiam super nos dignetur. Quod si nobis continget, erimus per omnia securi. Dicit enim: Respiciam, hoc est, cura mea dignabor, manum porrigam, in omnibus auxiliator ero, ubertim in eum meam liberalitatem profundam. »

Accedit Vatablus: *Beatus, ait, qui jugiter pavet, ne offendant Deum.* Ubi nota: *omnia et semper,* ut habent Latina et Hebraea; quod S. Chrysostomus restringit ad Dei praecepta, q. d. Beatus qui timet, id est, ex timore et reverentia Dei observat omnia ejus praecepta. Alii generatim exponunt, quasi dicat: Omnia negotia, omnia opera, omnes personas, omnem sexum, omnia contingentia verere et extimesce, neubi Deum offendas. Demon enim in omnibus tibi tendit insidias, ut in omnibus lateat peccati periculum. Hic sane optimus et sanctissimus est pavor et timor. Sic Job, cap. ix, 28: « Verebar, ait, omnia opera mea, sciens quia non parceres delinquenti. » Et cap. xxxi, 23: « Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum. » Et David, *Psal. cxviii, 120:* « Confige, ait, timore tuo carnes meas, a iudicis enim tuis timui. » Et Ecclesiasticus cap. xxv, 15: « Beatus homo cui donatum est habere timorem Dei; qui tenet illum, cui assimilabitur? Timor Dei initium dilectionis. » Vide ibi dicta.

Quarto, generatim et adaequate Jansenius haec accipit de timore et cautela in omnibus rebus adhibenda, quae temeritati opponitur, ut si dicatur hic « beatus, » hoc est felix, qui sic in omnibus rebus est timidus, ut prospiciat ne quid temere aggrediatur, nec absque debita deliberatione et consilio aliorum, sollicitè cavens ne quid omittat eorum quae requiruntur. Talis enim in negotiis suis prosperari solet, cum contra qui « mentis est dura, » hoc est, obstinato animo sine aliquo metu res suas aggreditur, nihil curans quidquid suggerit et consulitur, rati saepe in multa mala, et damna nulla perferre cogitur.

Ubi nota: Timor hic non debet esse nimis; sic enim fit anxietas et scrupulus, qui hominem vexat, exedit, et a rebus magnis detinet et avertit, agitur in desperationem. Unde Seneca *epist. 56:* « Imperitus est, ait, qui omnibus rebus suis timet, ad omnem crepitum pavescens, quem una qualibet vox pro fremitu recepta dejicit, quem motus levissimi exanimant. »

Timor ergo hic debet esse moderatus: timor enim hic est virtus, ac proinde in medio duorum

vitiorum extremorum, scilicet auctade durique cordis, quod impavidum nihil metuit, et nimis timiditatis positus; estque animi sapientis metus et cautio, qua omnia quae contingere possunt, caute praevidet et providet, neubi deceptiatur, fallatur aut labatur; quare tute et secure in omnibus procedit cum debita cautela, ut vertunt Septuaginta. Timor ergo hic non destruit, sed efficit securitatem, fiduciam et magnanimitatem. Sic mercatores caute ineunt contractus, coemunt merces, naves transmittunt, etc., ut pericula pendende sortis evitent. Eandem cautelam in commerciis adhibent cives, opifices ceterique prudentes viri, quia experientia docuit nimiam praesidentiam, temeritatem et audaciam multos decipisse et in ruinam egisse.

Denique pie et sapienter S. Bernardus, *serm. 54 in Cant.*, hanc gnomen accipit de timore conservande gratiae: « In veritate, ait, didici nil aequè efflicax esse ad gratiam promerendam, retinendam, recuperandam, quam si omni tempore coram Deo inveniaris non altum sapere, sed timere. Beatus homo qui semper est pavidus. Time ergo cum ariserit gratia, time cum abierit, time ergo cum de novo revertetur, et hoc est semper pavidum esse. Succedant vicissim sibi in animo tres isti timores, secundum quod gratia vel adesse dignatur, vel offensam recedere, seu iterum placata redire sentitur. Cum adest, time ne non digne opereris ex ea. Hoc monet Apostolus: Videte, inquit, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. » Idem, *epist. 87 ad Ogerium:* « Nolo te illud tanquam nullum, vel parvum malum negligere; imo semper timere, semper ponere, semper securum non esse; sicut scriptum est: Beatus homo qui semper est pavidus. Vides certe quem timorem tibinutere nitor: non qui tibi sit laqueus desperationis, sed qui spem acquirit beatitudinis. Est siquidem timor inutilis, tristis, crudelis, qui veniam, quia non quaerit, non consequitur. Est siquidem timor pius, humilis, fructuosus, qui cullibet, quantumlibet peccatori, facile misericordiam promeretur. Talis timor generat, nutrit et servat humilitatem, sed mansuetudinem, sed patientiam, sed longanimitatem. Quem non delectat tamenelyta proles? Alterius vero misera soboles est pernicia, immoderata tristitia, rancor, horror, contemptus et desperatio. Non hoc ergo, qui desperationem, sed illo, qui generat spem, timens ne non timeres, vel parum timeres, tuam tibi culpam sic rememorandam esse putavi. »

15. LEO RUGIENS ET URSUS ESURIENS, PRINCEPS IMPIUS SUPER POPULUM PAUPEREM — Pro urso hebraice est *דוב* *dob*, quod Septuaginta hic et alibi vertunt, *lupus*. Pro esuriens hebraice est *צפופ* *scobek*, id est *excurrens pro fame ad diripiendum, devorandum, puta grassans; Pagninus, avidus; R. Salomon, freudens; Vatablus, cum fremitu discurrens; Chaldaeus, clamans; Septuaginta, sitiens; Noster, esuriens; Aben-Ezra, more ferino diripiens: pro*

urso enim et alii discunt et crassatur, ut fames estque explet. Pro princeps hebraice est *נסיך* *nasich*, id est *dominator*. Pro impius est *רשע* *rashu*, quod Septuaginta per aporopon legentes *רשע* *rashu* vertunt, *impius, pauper*; Septuaginta ergo sic habent: *Leo rugiens et fagus sitiens, qui, cum inops sit, tyrannizat gentem, pauperem; Chaldaeus, leo rugit et urso clamat propter impium, qui dominatur super populum pauperem; Syrus, urso dat vocem, quod praeficitur iniquis populo pauperi.*

Recte princeps impius et tyrannus comparatur leoni et urso, sicut princeps pius comparatur cani et pastor ovium. Unde Plato, lib. II *De Republ.:* « Existimas, ait, differre naturam generosi canis et generosi principis ad custodiam agendam? Quorsum haec? Utrumque ipsorum sagacem oportet esse ad sentiendum, et velocem ad insequendum; ac demum robustum, cum assecutus fuerit, ad pugnandum capiendumque. » Princeps ergo similis est cani vigili et custodi gregis; tyrannus vero leoni et urso invasori, primo, quia sicut leo suo rugitu percillit cetera animalia et stupefacit, itaque capit, rapit et vorat; ac sicut ursus frendens suo fremitu terrefacit hinnulos et porcos: sic et princeps impius sua terrificæ voce, minaci vultu et impiis edictis terrorem inculcit plebi.

Secundo, leonis et ursi summa est immanitas et severitas, praesertim raptis catulis, *Osee xii, 8,* et cum famet: ideo praefame leones rugiunt, ursi frendunt. Leones fament, quia alternis tantum diebus comedunt, ob quartanam, qua perpetuo laborant, teste Aristotele et Plinio. Ursi autem, quia per hiemem latent nihilque comedunt, ait Aristoteles, lib. VIII *Histor. cap. xvii.* Inde ergo urso per hiemem exinanito in vere summa existit inedia et fames, adeo ut omnia voret, etiam formicas et apes. Hinc ab Aristotele ibidem, cap. v, vocatur omnivorus. Talis prorsus est tyranni immanitas, avaritia et cupiditas, ut ex omnibus rebus etiam vilibus et sordidis capiet lucrum, sicut Vespasianus captabat ex urina et sordibus.

Tertio, in leone notatur tyranni crudelitas, in urso dolus et astutia. Unde Plinius, lib. VIII, cap. xxxvi: « Nec alteri, ait, animalium in maleficio astutia solertior. » Hinc *Apocal. xii, 2,* Antichristus, qui erit verusitissimus, comparatur urso. Et *Thren. ii, 10,* vocatur « ursus insidians; » quia, ut ait S. Ambrosius, libro VI *Hexamer. cap. iv:* « Plena fraudis est fera. » Ex ante eum S. Basilii, *homil. 40 Hexam.:* « Quoties, ait, dolus in anima doli fraudisque concinnatrice sibi delegit domicilium, nonne urso quolibet in suo spelaeo collatibraz est implacabilior? » Similiter lupi, ut vertunt Septuaginta, sunt astuti et dolosi; nam ovilia oberrant, « ac somnum canum, absentiam aut desidiam pastoris explorant, ovium guttur invadunt, ut cito strangulent, » ait S. Ambrosius in cap. x *Luc. Quin et hyana, quae certa est species lupi, pastorem comina audiendo ediscit,*

cosque ducendo per nomen ex ovili evocat, perinde ac si homo quispiam eos evocaret; prodeunt deinde invadit et strangulat, ac mox ovie perumpens in ovis grassatur. Similis est crudelitas et astutia tyrannorum.

Quarto, leo noxia invadit animalia; urso innoxia, pila oves et agnos: ila tyrannus tam probos quam improbos vexat, expilat et maciat. Unde Antisthenes apud Stobaeum, *serm. 49,* tyrannum ait esse pejorem carnifice: quia, ait, carnifex occidit duntaxat reos et sceleratos, at tyrannus insontes aequè ac sotes.

Quinto, tam lea quam urso symbolum est rapacitatis et injustitiae, quia aliena invadit, rapit, maciat et vorat. Rursum leo reliquias sui prandii uris, lupis et feris devorandas relinquit. Sic tyrannus est rapacissimus et injustissimus, ac similes sibi magistratus et officiales rapaces et violentos creat, ut tyrannidis suae congruos habeat socios et adjutores, ut docet Plato, lib. IX *De Republica.* Audi S. Ambrosius, *serm. 59:* « Aiunt plerique lupos leonum subsequi solere vestigia, et non longe ab eorum venatibus oberrare, scilicet ut rabiem suam rapina satient aliena, et quod ex leonum saturitate remanet, id luporum rapacitate consumatur. Sic et isti avaritiae lupi prae donum vestigia subsequi sunt, ut quod illorum rapacitate superavit, horum cederet fertat. » Rursum ursa saevior est urso, teste Aristotele: sic uxores et concubinae tyrannorum saepe saeviores et rapaciores sunt ipsis tyrannis.

Ex hac auri esurie evenit ut princeps avarus nil faciat gratis, sed ob res quaslibet poseat munera, imo praefecturas et officia pretio divendat, qua ex re non modica sequuntur in republicam damna. Quocirca Basilius Imperator, *Echortat. ad Leonem flum.* cap. XLII, praescribit ne officia divendat: « Auro, ait, et muneribus venales honores et dignitates cave ne habeas, sed eas dignis largire gratis; qui enim magistratum pretio emit, subjectos illi magistratus multo magis emit, ut muneribus quae dedit fretus, ipse audacius munera capiat. Proba igitur atque explora diligenter, atque ita demum provehe eos qui sine muneribus ambiunt, si vis a republica omnem sordium et concussionis labem exulare. » Rationem nervosam affert: « Nam qui dat, ait, ut magistratum capiat, quæstum sibi a magistratu captat; dat enim ut jus capiendi habeat, contra leges hoc agens, ut nullis legibus teneatur. Qui enim magistratum mercari didicerit, is nunquam munera capere deducet, et sine muneribus aliquid facere nunquam volet: te autem corruptionis et sordium habebit magistrum, quem debeuerat habere vindicem. Neque ipse solum munera capiet, sed eos etiam qui sub ipso erunt, munera capere coget. »

Sexto, leo et ursus hinnulos aliasque feras inter se dimicantes invadunt, occupant et laniant: sic tyranni gaudent subditorum dis-enajocibus, imo

ees serunt et foveat, ut partem debiliorem juvenal et fortiores opprimant, qua oppressa debiliorem jam sibi obligatam facile occupant, ut facit Turca. Unde Aristoteles, lib. V *Politie*. cap. xi: « Calumniam, ait, invicem, et amicos committere cum amicis, et plebem cum nobilitate, et divites inter seipsos, et subditos ad paupertatem redigere, tyrannice est pravitas, ut neque sumptus fiat in custodia, et illi quotidianis molestiis occupati vacare non possint ad consilia contra tyrannos inuenta. »

Septimo, Septuaginta pro *principes impius* vertunt *principes inops*; unde indicant causam rapacitatis et avaritiæ principum esse, quod sint inopes, tenues et pauperes, vel quia prodigi, vel quia avari et insatiabiles, vel quia ex infima plebe emergunt, et ad principatum assurgunt. Quare ut insignem suam inopiam levent, imo impleant, minima qualibet exigunt, ac pauperes vectigalibus et tribulis exhauriunt usque ad ossa. Princeps ergo cui dominatur paupertas, eidem sæpe dominatur rapacitas et impietas. Hinc rursus Septuaginta eos comparant lupo sitiendi, tum quia inopes semper siliunt opes, suntque inexplebiles et insatiabiles; tum quia lupus siliit sanguinem animalium, ideoque guttur invadit ut strangulet et sanguinem hauriat: sic tyranni sitiunt sanguinem subditorum, omnique cedibus et stragibus implent. Unde Ptolemæus Philadelphus dicebat in tyrannide cum multa alia esse gravia, tum illud maxime, quod immeritis occidere cogatur utilitatis sue gratia. Ita Stobæus, *serm.* 49. Ibidem Elianus: « Tyranni, ait, omnia suspiciantur et metuunt. Sciunt enim quod sicuti sues, ita et ipsi vitam omnibus debeant. Quam inopia sit causa avaritiæ, ac proinde inopes non esse proficiendos republice, pluribus ostendi vers. 3.

Denique leones, ac præsertim ursi, pedibus valent lisque feras minores calcant, proterunt, presumunt: sic tyranni majores et potentes non audent læsere, sed pauperem plebem exagitant, et quasi pedibus calcant et exterunt, quia nemo eis resistere audeat et valet (1).

Talis leo, ursus et lupus pauperis plebis, præsertim Christianorum, fuit Nero, Domitianus, Decius, Maximianus, Constantius, Julianus. Vide S. Gregorium Nazianzenum, oratione in *Julianum*, S. Athanasium, Luciferum Calaritanum, et S. Hieronymum, *Contra Constantium*. Talis ante Christum fuit Nabuchodonosor, de quo *Jerem.* cap. IV, 7: « Ascendit leo de cubili suo, et prædo gentium se levavit. » Et *Ezechiel*, cap. XIX, 2 et seq. Joachaz, Joakim, Joachim et Sedeciam reges Juda comparat leonibus, ac de Joakim ait, vers. 6: « Qui incedebat inter leones, et factus est leo, et didicit prædam capere et homines devorare. Didicit viduas facere, et civitates eorum in desertum

(1) Pauperem in ea tenuem, qui tyrannici resistere non potest.

adducere; et desolata est terra, et plentudo ejus, a voce rugitus ejus. » Ubi plures analogias leonis et tyranni assignavit. Hinc Bias interrogatus quodnam animal esset perniciosissimum: « Silvestrium, ait, tyrannus, domesticorum autem adulator. »

Mystico, leo, ursus et lupus est diabolus, tyrannorum omnium princeps, inventor et choragus, cujus sævilia, astatia, cupiditas, nequitia, superat omnem leonem et ferarum crudelitatem, dolum et voracitatem.

46. Dux, indigens prudentia, multos opprimit per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fiet dies ejus. — Hebraice, *dux carens intelligentis, multus oppressionibus; odians avaritiam, prolongabit dies; Chaldeus, et qui odit calumniam, prolongabuntur dies ejus; Septuaginta, rex egens preventum, magnus sycophanta: qui autem odit injustitiam, longum tempus vivet; Scholias, pro magna sycophanta, verit, abundantis extorsionibus, et addit qui autem odit injustitiam, vitam vivit; Tigrina, sub stulto principe crebre sunt violentia: qui autem odit avaritiam (Syrus, fraudem), diu imperabit; Vatablus, princeps carens prudentia et (id est) id est circo, q. d. quia parum habet prudentia, ideo multum habet injuria; multus in injuriis non prolongabit dies: et qui odit avaritiam, prolongabit dies. Ex fine enim versus exponitur ejus principium: et enim prolongabit dies per zengma initio repetendum, et ob antithesin negandum est, addita negatione non. Alludit ad ursum, cui, teste Plinio, caput est debilissimum: sic princeps oppressor, capite, id est cerebro, judicio et prudentia, est debilissimum.*

« Demonstrat hæc sententia, ait Jansenius, qui sint principes illi impii, qui se gerunt ut leones et ursi, nempe qui indigent prudentia, qua intelligere deberent quod sit eorum in subditos officium, et qua in re sit propria sita prosperitas, nempe si subditos habeant sibi bene affectos, et amantes potius quam metuentes. Qui ergo hujusmodi caret prudentia, multos opprimit per calumniam, hoc est per quamvis injuriam, ideoque multos sibi faciet inimicos: unde a suis desertus facile et ipse ab hostibus suis opprimetur, vel, quod tyrannus solet evenire, a suis trucidabitur. Hoc enim in hac prima parte relinquunt intelligendum ex secunda parte. Qui autem odit avaritiam, et ideo non premit populum suum exactionibus, longi fiet dies ejus, sive quod Deus illius vitam propter pietatem prolongabit, sive quia talis a suis stipatus et dilectus, non solum tutus erit a suorum insidiis, sed et ab hostium incursum. Indicat sententia errare principes, qui ad sui tuitionem et conservationem vite sue putant undiqueque comparandas divitias et opes, ideoque multos expilant, nonquam satiati. » Tales enim sunt imprudentes et deficientes intelligentis, ut habent Hebræa, id est multipliciter insipientes, quia populum a se averiunt, cum bonum

principis sit amare populum et ab eo amari; tum quia eum expilando seipsos depauperant et expoliant: opes enim principis consistunt in opibus subditorum; tum quia rebellionis dant causam, ut emuli in eos insurgant, mo totus populus eos ut tyrannos expellet, et principatu, vel etiam vita privet, juxta illud Poete:

Ad generum Cæteris (ad Platonem, puta ad inferos)
sine corde et sanguine pauci
Descendant reges, et sicca morte tyranni.

Tyrannos enim parvo tempore vivere et regnare constat ex historicis et justis experientia. Unde ipsi omnia formidant: sciunt enim quod ut sues vitam suam multis debeant, uti paulo ante dixi. Hinc Thales ex longa peregrinatione domum rediens, rogatus quid in ea novi vidisset: « Vidi, ait, tyrannum senem, » quasi id prodigiosum esset, inaudium et pene miraculum, Ita Plutarchus,

Porro, Septuaginta vertunt, *rex egens preventum magnus sycophanta*, id est, rex avarus opumque avidus est calumniator, oppressor et expilator populi. Sycophanta enim ad litteram idem est quod observator, et delator ejus qui ficos furto sustulisset, ita dictus *ἀπὸ τῆς οὐκ ἐπιπέδου*, id est ab indicando eum qui ficos ederat: hæc sycophanta pro mendace, cavillatore, quadruplatores et frandatore ponitur. Quod hinc originem habuit, E duobus servis Græci cujusdam viri alter ficos, que domi paratæ erant, absumperat: alter quis eas abstulisset, ignorabat. Querenti eas domino sors innocenter accusabat. Verus, ut veritatem exploraret, haurire utrumque sublepidam aquam jussit, deinde vomere. Tunc primum sycophanta ortum vocabulum: eo ita appellato qui ficos devoraverat, culpamque in innocentem cavillando ac mentiendo rejecerat. Festus: « Sycophantas, ait, appellatos hæc de causa dicunt, Atticos quondam juvenes in hortis irrumpere solitos, ficosque deligere: quam ob causam lege constitutum fuisse, ut quicumque id fecisset, capite plecteretur. Hanc igitur penam qui persequerentur ob parvula delicta, sycophantas, hoc est ficosum edones, esse appellatos. » Hæc Siphontinus. Sycophantas ergo ad verbum veritas ficosos, ficosum studiosos, ficos nunerantes, ficosum custodes, ficos videntes, de ficos calumniantes. Festus et Athenæus, lib. III *Dipnosoph.*, testantur Athenis penam capitis constitutam his qui ficos furto tollerant: hinc sycophantia vocatur calumnia, delatio falsa, accusatio, dolus et circumventio.

Talis sycophanta fuit Constantius Imperator, qui, teste Marcellicio, lib. XIV, delatoribus non tantum dictorum et factorum, sed et somniorum aures præbebat. Præcipue vero indulsit Mercurio cuidam, qui se specie familiaritatis conviviis admiscebat, et si quis nocturnum visum efflisset, leprava narratione ad Constantium deferrebat, adeo ut vix quispam auderet fateri se dormisse, eo docti nonnulli sortem suam deplorarent quod

apud Atlantæos nati non essent, ubi negant videri somnia: quod et Stephanus fatetur in dictione *Atlantes*.

Maximus sycophanta fuit Julianus Apostata Constantii consorsimus, qui miris artibus et doli Christianos circumveniebat, ac inter alia spoliabat eos bonis eo titulo, quod ipsi ea e templis Gentilium rapissent. Quocirca id falsum esse ostenderent: « Christus vester, inquit, vobis paupertatem consuluit, et beatos pauperes prædicavit, eisque regnum colorum promisit; obedite ergo Christo et legi vestræ, ac cedite mihi opes vestras. » Ita irasit prædica B. Gallicani, qui fuit gener Constantii Magni; sed Christianus sycophantiam delectit, imo illius est: quostquo enim Gallicani prædica invadebant, suscipiebantur a domino, aut lepra tacti recedebant. Ita habet Vita B. Gallicani, et Baronius, anno Christi 362.

Igitur, « rex egens preventum magnus est sycophanta, » prædica, quia avarus vilis et abjecti est ingenii, ideoque opibus subditorum per fraudem inhiat; cum verus « rex non sit, inquit Aristoteles, lib. VIII *Ethicæ*, cap. x, nisi sit ex se sufficiens, et bonis omnibus antecellat. Talis autem nullius indiget rei. » Subditos ergo dicit illi quam ab eis dicitur. *Secundo*, quia levi de causa eis litem intemat, ut sycophanta ob ficos, captatque legum transgressiones, imo curam occasionem suggerit, ut in ingressores graviter mulctet, et bona eorum sibi vindicet et confiscet. *Tertio*, quia cavillator et falsa crimina subditis imponit, qui subditi legum interpretatione culpam eis injicit, ubi vere non est culpa, teste Aristotele, lib. III *Polit.* cap. vi; idque facit per pretextus et species honestatis, ut virum falsa fides, turpia phaleris indigent, hoc est: « Pure salsamentum origano vel aceto, » ut vulgo dicitur. An non talis sycophanta?

Quocirca Phavorinus apud Stobæum, cap. XLV, hoc sycophantia et avaritiæ dedit remedium: Ut non augeas tributa, minue sumptus. « Si plura presentibus desidero, ait, demam aliquid de presentibus, et presentia mihi sufficiunt. » Hinc et Basilii Imperatoris exhortatio ad Leonem filium, cap. xxvii, inculcat ei pecunie contemptum et justam vectigalium moderationem. Et Agapetus Diaconus in *Admonitorio ad Justinianum Imperatorem*, cap. xlvii: « Tutissimam, ait, arbitrare salutis tue custodiam, nulla quæquam ex subditis afficere injuria; qui enim offendi neminem, suspitioni habet neminem. Quod si nulla quemquam afficere injuria tutelam conciliat, longe magis beneficiis collatis id præstabit; nam ut tutelam exhibet, ita charitatem non proicit. » Plutarchus: « Nullum, ait, firmus principi præsidium, quam vera et constans benevolentia. » Philo: « Deum nullius indignat, rex solius Dei. Imitare igitur eum qui nullus eget, ac largitur impertire potentibus misericordiam, non summo jure nec restrictione cum supplicibus agens, sed omnibus que ad

Sycophantia
Julianus
Apostata

Reparatur
per est
sycophantia.
Primo.

Per modo
dixerat
tribuna
minimo
de sumptibus.

itam degendam pertinent petentibus præbens. » Agathon : « Tria meminisse decet magistratum : primo, se hominibus imperare; secundo, ex legibus imperare; tertio, non semper imperatum esse. » Diodorus : « Regem bene suo munere fungentem decet esse justum, magnanimum, veracem et liberalem in largiendo, ac quavis cupiditate majorem; supplicia leviora delicto, gratiam autem majorem beneficio referre tum subjectis, tum amicis. » Ausonius : « Niti decet ut subjectis venerabilis magis, quam terribilis esse videaris; illud enim gravitas, hoc vero feritas comitatur. » Hæc refert Antonius in *Melissa*, part. II, cap. I.

17. HOMINEM, QUI CALUMNIATUR ANIMÆ SANGUINEM, SI USQUE AD LACUM FUGERIT, NEMO SUSTINET. — PRO lacum hebraice est *רֶבֶב* bor, id est cisterna, puteus, lacus, sumiturque pro sepulchro et inferno. « Calumniatur, » id est, per calumniam aut vim opprimit, et effundit « sanguinem animæ, » id est sanguinem, in quo est anima, id est vita. Est periphrasis homicidæ. Hebraicum enim *קָטַף אִשָּׁה*, id est calumniatur, significat opprimere, vim inferre, fraudare, vi extorquere, per calumniam, vim aut dolum eripere : sæpe enim quis occidit alium non gladio falsidico, sed falsum testificando, ut faciunt falsi testes; aut iniquam sententiam ferendo, ut faciunt perversi iudices; aut apud principem aliumve potentem falso accusando, ut ab eo occiditur, ut faciunt invidi et detractores, qui omnes sunt homicidæ non physice feriendo, sed ethice per calumniam erundo, ut ab alio interimitur. Hoc significat hebraicum *אָסַף*, id est calumniatur (1). Jam

Primo, Rabbinii sic exponunt. R. Levi, *q. d.* Homicidæ, ob multitudinem eorum qui eum insectabuntur ut capiant et plectant, ita diffugiet, ut ad sepulchrum descendat, neque quisquam sit qui eadentem sustineat auxiliumque ferat, *q. d.* Omnium odio et insectationi erit expositus. R. Salomon : Homicidæ neque ab æthere, neque a terra, neque ab ullo hominum sustinebitur, quin in lacum gehennæ tradatur. Aben-Ezra : Qui violentus est in sanguinem animæ, parricidæ nimirum et cædis pator, a suis flagitiis in hujusmodi calamitatem detruetur, et in foveam descendat necem sibi meti futurus, sequo in calamitosum locum conjecturus; neque vero ullus existat a quo revocetur. Rursus, *q. d.* Qui a seipso et a divitis suis supplantatus fuerit, propterea quod humanum sanguinem effuderit, donec in sepulchrum inferatur, sedes mutans, hinc inde diffugiet sibi ipsi maxime timens. Nemo enim hunc, cum ceciderit, sustinet, nec ulla in eum miseratione movetur, eo quod divinam imaginem

(1) Homo oppressus sanguine animæ, sanguine alicujus loto tanquam inluctabili onere gravatus, usque ad foveam, sepulchrum fugiet, ne prebandat eum propinquus occisi. Alii, non sustinebit eum, quasi *רֶבֶב* pro *רֶבֶב* possessio esset : ita Vulgatus.

in homine, quem occidit, labefaciarit. Hæc Aben-Ezra.

Secundo, Syrus vertit, *vir qui conscius est sanguinis animæ, ad electos confugiet, et non adjuvabunt illum*. Hebraicum enim *רֶבֶב* bar (unde *רֶבֶב* bar) purum, nudum, electum significat, *q. d.* Homicidæ qui sibi est conscius effusi sanguinis, implo-rabit opem electorum tum cælitum, puta Angelorum et Sanctorum, tum terrenalium, puta hominum piorum et misericordium; at nemo a pena liberabit eum. Omnes enim exhorrent homicidium et homicidam, cupiuntque illum tanti sceleris tam humano generi noxii poenas lneræ.

Tertio, Septuaginta vertunt, *qui in causa cædis pro altero spondet* (qui se vadem dat iudici pro homicidæ), et *casillo maledictum* (cum homicidæ metuens penam capitis non se sistet, sed fugiet et in latebras se abdit), et *nulla unquam securitate potitur*. Amici enim et parentes occisi eum ut homicidam, pro quo spondidit, persequuntur, et jugiter lacessent.

Quarto, Chaldaeus vertit, *filius hominis qui sollicitus est de sanguine animæ, si usque ad lacum fugerit, non comprehendit eum, q. d.* Homo sanguinis effusi reus, ideoque sollicitus et anxius, esto fugiat in antra, specus et fossas, v. g. in fodinas auri, argenti, æris, carbonum, quales sunt Leodii, ut ibi se abscondat; tamen nec carbonarii, nec cæteri qui in fodinis sunt aut laborant, eum recipient, sed ut communem hostem propellent, verentes ne et ibi quempiam ex ipsis occidat.

Quinto, Vatablus vertit, *qui violentat, vel per violentiam, sanguinem fuderit, usque ad sepulchrum fugiet, et non retinebunt eum, q. d.* Homicidæ in certum mortis periculum, ut a iudice, vel a cognatis ejus, quem occidit, necetur, se conjicit, nec quis ab eo illum eripiet. Rursus, « ad sepulchrum fugiet, » quia multi homicidæ, conscientia sceleris adacti, seipso occidunt, aut iudici occidendos tradunt, uti Judas proditor Christi seipsum suspendit. Juste enim qui aliorum fuit, etiam sui ipsius fit carnisæx; hæc enim congrua est sceleris talio Deique ultio.

Sexto, Lyranus, *q. d.* « Homicidæ, si usque ad lacum fugerit, » id est, si usque ad mortem et sepulchrum penitente distulerit, « nemo sustinet, » id est nemo potest ei auxiliari, quia post mortem non est locus penitentiae et gratiæ. Verum hoc mysticum est.

Septimo, Pagninus et Baynus vertunt, *homo oppressor in sanguine animæ, id est, qui violentat alteri animam ex sanguine, » et corpore per homicidium extorsit, ad foveam fugiet, puta ad antra et cavernas, ut ibi lateat, ne teneant eum, ne scilicet eum capiant et iudici plectendum sistant. Spiritu- taliter multi homicidæ penitentes fugerunt ad antra et speluncas, ibique tota vita austeram egere penitentiam, et sancti evasere, uti latro conversus ab Abbate Apollo apud Palladium in *Lausiacis*, cap. LI; et alius apud Moschum in *Prato Spirituali*,*

cap. CLXVI; et alius apud Ruffinum, cap. XVI, quem S. Paphnutius per visum vidit sibi meritis æquari. Sic spiritaliter S. Magdalena, S. Pelagia, S. Maria Ægyptiaca, etc., que suis illecebris multorum animas occiderunt, penitentes in antris vitam duxere Anglicam. Mirum est quod de Maria infantidica scribit Joannes Moschus in *Prato*, cap. LXV, scilicet ea fugiente ad navim, eam selesse ut nequiret progredi; ea deinde in scapham expulsa et submersa, navim cursum suum perfecisse. Idem, cap. CLXVI, narrat latronem quemdam penitentem monasterium adisse, ibique monachum effectum spectrum pueri vidisse, dicens : « Cur me occidisti? » quare ad sæculum redentem postero die decollatum fuisse. Ita ultio homicidæ sequitur usque ad aras.

Octavo, noster Salazar ingeniose, ut solet, per eum accipiens puteum, censet hic alludi ad ritum veterem, quo si qui alios juste vel injuste occiderant, lavabant manus, ut quasi contaminati sanguine effuso eum abluerent, itaque puri ad aras et sacra accederent, uti Pilatus lavit manus in condemnatione Christi, *q. d.* Homicidæ, si privatus sit, erit omnibus exsecrationi, ut, etiamsi fugiat ad puteum ejusque aquis se abluat, omnes tamen eum detestentur : sin dux sit aut princeps qui multorum sanguinem fudit, et contra jus fasque innocentes capite damnavit, « si usque ad lacum effugerit, » etiamsi quotidie acceptis ex lacu aut puteo copiosissimis aquis manus suas lustraverit, « nemo sustinet, » id est purum ipsius imperium subditi tolerare non possunt, atque adeo illum aut imperio aut vita privant.

Nono, solide et genuine, *q. d.* Homicidæ quasi pestis communis humani generis, ita est omnibus exosus et ex-ecrabilis, ut lacum, solem hominesque fugiat : quin sub terra in antra se abdat, ut velut socius ferarum cum eis habitet, quas feritate superavit; nec tamen ibi erit tutus, sed ubique pavidus et tremens, instar Cain parricidæ profugus, omnes auræ foliorumque sibilos, omnes avium garritos, omnem auræ ventique strepulum expavescat, velut qui sit odium Dei et hominum, ideoque ab hominibus neci devotus, ut anquam justitia victima, vindictæ divine et humane suo sanguine parentet; quin et bestis invidiosus in lhyco, qui, cum a latronibus in solitudine occisus esset, grætes eos qui auctores erant sceleris prodiderunt, qui et scelus morte luerunt; in Besso, cujus parricidium hirundines evulgant; in canibus, qui homicidas Pyrrhi et Hesioidi allatrant, itaque prodiderunt; et in aliis pluribus, quos recenset Plutarchus lib. *De Sera nuntiis vindicta*. Hinc leges civiles parricidio polluta viventibus adimunt elementa quatuor, dum jubent culæ insutos inter fera animalia sine usu elementorum interire, utpote qui eorumdem usum suis parentibus ademerunt, ideoque sint homines sceleris et catharnata mundi.

Hoc est quod severe ab olitans sæculis sanxit Deus, *Genes. ix, 5* : « Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominibus, etc. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius; ad imaginem quippe Dei factus est homo. » Vide ibi dicta.

18. QUI AMBULAT SIMPLICITER, SALVUS ERIT (hebraice *salvabitur*); QUI PERVERSUS GRADITUR VIIS, CONCIDIT SEMEL. — Hebraice, et *perversus in viis* (Cajetanus, *transversans vias*) *caedet in viam*; Chaldaeus, et *cujus universæ sunt viæ, corruet semel*; Septuaginta, *qui ambulat juste, adulus est; qui autem perversis viis graditur, implicabitur*; vel, ut clarius vertit Interpres *Calvæ Græcorum, cave obsequaris genti iniquæ : qui ambulat juste, auxilium consequitur; qui autem graditur viis perversis, erroribus et treis implicabitur*; Syrus, *concidet in foveam*.

Sensus est clarus, *q. d.* Qui in suis actionibus, que sunt quasi viæ, procedit simpliciter, hebraice *צַדִּיק* tamquam, id est innocenter, innoxie, candide, integro : hic esto in obrectatores, æmulos, atque damna et pericula, quæ parit misera hæc vita, incidat, tamen Dei ope ex illis salvabitur, et incolumis evadet; at vero qui in actionibus suis procedit prave, distorte, maligne, dolose, esto ad tempus illa prospere et ex voto succedant, tamen tandem in una eorum corruet irreparabiliter, nimirum in adversitates incidet, quibus emergere et resurgere non poterit. Ergo *concidet semel* duo significat : primo, *q. d.* Corruet in una machinatione sua, ut suis artibus dolisque capiat; secundo, corruet irreparabiliter. Ita Aben-Ezra, R. Salomon et alii. Aliter R. Levi : *Corruet semel*, id est *semper* : cum enim, inquit, una sit via virtutis et boni, multæ vero sint viæ vitii et mali, perversus autem viam boni deserat, necesse est ut viam malæ capessat, in eaque in mare corruiat.

Antistropa Salomoni est gnome *Isaia* cap. XLII, 2 : « Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te; cum ambulaveris in igne, non comburentur, et flamma non ardebit in te, quia ego Deus tuus, sanctus Israel, salvator tuus. » Vide ibi dicta. Ita tres pueros Hebræos Deus in igne Babylonio illosos servavit, *Daniel*, cap. III, ac Ionam in ventre ceti. Idem Hebræos per mare Rubrum quasi per aridam deduxit, submerso in eo Pharaone insequente, *Ezra* lib. IV. Joannes Moschus in *Prato*, cap. II, narrat senem quemdam tante virtutis fuisse, ut leones secum in eadem spelunca susciperet, cum eis ambularet, et cibum eis in suo sinu præberet. Et cap. XVIII, narrat vitam alterius senis, qui cum leonibus passim dormiebat. « Die vero quadam, ait, tulit duos leones catulos in ecclesiam, diens fratribus : Si mandata Domini nostri Jesu Christi custodierimus, ista animalia profecto nos timeant; sed propter peccatum servi electi, nos illa timere comprobamur. »

19. QUI OPERATUR TERRAM SUAM, SATURABITUR PANIBUS; QUI AUTEM SECTATUR OTIUM, REPLEBITUR EGESTATE. — Hebraice, qui vanos vel vacuos, id est otiosos, sectatur, saturabitur paupertate; Syrus, qui ambulat post vanitatem (otium vanum), satiabitur egestate. Est elegans antithesis, q. d. Operans satietur esu panium: otiosus vero satiatur, id est repletur, sua fame, et inedia; laborans abundabil opibus: piger et deses abundabit et conficietur inopia.

Hanc gnomen audivimus cap. xii, 11, ubi eam abunde explicui.

Mystice de otio spirituali honorum operum hanc gnomen exponit Cassianus, lib. X *De Spiritu acedia*, cap. II: « Otiosus, ait, replebitur paupertate, vel visibili scilicet, vel invisibili, quia necesse est otiosum quemque et divarsis vitis involutum teneri, et alienum semper existere a contemplatione Dei, vel divitis spiritualibus, de quibus beatus Apostolus: Quia in omnibus, ait, divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia, » I Cor. 1, 5. Si haec est otiosorum paupertas, laborantium divitie in verbo et in scientia consistunt, non in verbo quod aere verberet, neque in scientia quae mentem inflet et in superbiam effert; sed in verbo quod mentem erudiat, et in scientia quae doctorem ipsum et audientes edificat. His divitis strenui operatores ignorantes docent, frigidiores accendunt, pusillanimes roborant, et sibi in seipsis novos meritorum thesaurus accumulunt.

20. VIR FIDELIS MULTUM LAUDABITUR: QUI AUTEM FESTINAT DITARI, NON ERIT INNOCENS. — Hebraice, vir verax, vel fidelis, multus in benedictionibus; Aquila, vir fidem faciens; Chaldaeus, viri fidelis multa benedictiones (Syrus, fidelis benedictur); qui autem cecurrerit in iniquitate ut ditetur, non erit innocens; Septuaginta, vir fidelis multum benedictur: malus autem non erit impunitus.

Benedictio duplex est, verbalis et realis: verbalis est laus et boni apprecatio, realis est rerum copia; hinc duplex oritur sensus:

Prior, q. d. Qui fidelis est in actionibus, ac cum fide negotiatur, hunc omnes laudabunt, eique omnia bona acclamando appreciabuntur: qui vero festinat ditari, ideoque dolis et fraudibus per fas et nefas opes corradi, hic non erit innocens, sed ut nocens et fraudator, culpabitur et damnabitur ab omnibus. Ita Vatablus.

Posterior, q. d. Qui fidelis est in suis negotiis, hic « multus erit in benedictionibus, » id est cumulatibit rerum copia ut opibus circumfluat: Deus enim omnia ejus negotia prosperabit, ut quotidie ejus fortune promoveantur et crescant; qui vero per fraudes et usuras festinat ditari, hic non erit innocens, id est impunitus, quia opibus non tantum speratis, sed et iis quas habet privabitur et depauperabitur (1).

(1) Hic sensus genuinus est. Confer hic Juvenalem, sa-

S. Gregorius exponit: « Non erit innocens, » scilicet a peccato. Audi enim, III part. *Pastor.* admon. 21: « Cum repleti homines cunctis, simul opibus inardescunt, audiunt quod scriptum est: Qui festinat ditari, non erit innocens. Profecto enim qui augere opes ant' d', vitare peccatum negligit, et more avium captus, cum escam terrarum rerum avidè conspiciat, quo strangeditur, peccati laqueum non agnoscit, » juxta illud Pauli: « Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem, » I Tim. vi, 9. Hinc gnomen similem audivimus cap. xiii, 11, et cap. xx, 21, ubi eam explicui.

21. QUI COGNOSCIT IN JUDICIO FACIENDI, NON BENE FACIAT, ET (ID EST QUAE) ISTE PRO BUCCELLA PANIS DESERIT VERITATEM. — Hebraice, cognoscere faciem, aut vultum, non bonum: et super buccellam panis pravocabitur vir; Chaldaeus, astimare faciem non est bonum, et pro buccella panis peccabit vir; Septuaginta, qui non reveretur facies justorum, non est bonus; qui talis est, buccella panis vendit virum. Ita Complutenses, Regii caeterique; quare in Vaticanis mendose pro vendit virum irrepit vendit virum; Syrus, ob buccellam panis prodit virum. Noster pro virum veritatem paraphrastice, quia, cum deserit veritas in iudicio, proditur, venditur et perditur vir, qui in eo false et injuste damatur; et in iudicio non est in Hebraeo, sed subintelligitur, quia acceptio personarum maxime cernitur, maximeque nocet in iudicio.

Priorem partem hujus sententiae audivimus cap. xxiv, 23. Sensus est, q. d. Accipere personam praesertim in iudicio, ut propter munera vel amicitiam amico ad iudicium causam, quae parvi ad verum ex justitia erat ad iudicandam, non est bonum, imo grande malum et nefas. Est misis. Nam, ut ait Cicero: « Exiit personam iudicis, quisquis amicum induit. » Oportet ergo ut iudex a suis oculis iudicet, nec ullus personam recipiat. Hinc de causa Areopagitae iudicabatur in tenebris nocti. Rationem (2) subdit: « Et, » id est quia, talis « pro buccella panis deserit veritatem, » id est pro re parva parvique pretii et momenti veritatem commutat in falsitatem, requiritatem in iniquitatem, dum in gratiam amici falsam et injustam contra partem adversam profert sententiam. Omnis enim res, esto in se pretiosa, vilis

gra xiv, vers. 173 seqq.:

Nec plura venena
Miserit, aut ferro grassator saepe villam
Hamasque mentis vilium, quam sera cupido
Indomiti sensus: nam dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri, sed quae reverentia legum,
Quis metus aut pudor est unquam propter avari?

(2) Aut potius morum additamentum, ad quod confer simillimum Catonis de M. Cello, tribuno plebis, apud Gellium, *Noct. Attic.* lib. I, cap. xv: « Frusto panis conducit potest, vel uti taceat, vel ut loquatur. »

est, si cum pretio veritatis et justitia comparetur. Adde: Non pauci iudices iniqui pro re vili, ut pro munere unius hodi vel agni, pervertunt justitiam. Adeo vilis est eis animus, vilis fides, vilis honor, vilis justitia. Hoc est quod queritur Deus, *Ezech. xiii, 19*: « Violabant me, ait, ad populum meum, propter fragillum hordei et fragmen panis, » perinde ac aves et pisces capiuntur hamo per micam panis: per illam enim adsecati unco lethifero os inserunt; aut sicut oves quae frusto panis a lanione ducuntur ad macellum ut mactentur. Quare, licet nonnulli Doctores asserant licere iudicibus accipere esculenta et poculenta, id tamen taxat hic Salomon, quia subinde ob ea pervertitur iudicium. Hinc Justinianus Imperator, § *Oportet*, de mandat. princip. *Authent.* coll. III, sancit, « ut (praefecti et iudices) nullum omnino, neque majus neque minus donum accipiant. » Oportet, ait, de pure sumentem administrationem, et sine omni suffragio, et praeter omnibus aliis mundas servare manus Deo, nobisque et legibus, et nullum contingere lucrum, neque majus neque minus, » etc.

De turpitudine acceptionis personarum, aequae ac munerum, dixi cap. xxiv, vers. 23, et alibi: per haec enim corrumpitur et quasi constupratur Aetrea, id est justitia, quam veteres instar virginis integerrime pingebant; unde illud: « Concupiscentia sparonis devirginabit juveneam, sic qui facit per vim iudicium iniquum, » *Eclii.* cap. xx, 2. Vide ibi dicta.

22. VIR QUI FESTINAT DITARI, ET ALIIS INVIDET, IGNORAT QUOD EGESTAS SUPERVENIET EI. — Hebraice, festinus ad opes vir mali oculi, et non sciet quod egestas tenet ei; Chaldaeus, qui festinat ad substantiam, vir est oculi nequam; Septuaginta, festinat ditari oculo invidio, et non novit quod vir misericors obtinebit eum; Syrus, festinat ditari oculo invidio, oculus nequam est oculus avari, qui, ut se ditet, aliis lucrum invidet et surripit, ut illud ad se devivet, juxta illud de avaro: « Nequis oculo quid creatum est? ideo ab omni facie sua lacrymabitur, » *Eclii.* xxxi, 45. Vide ibi dicta.

Significat Salomon avaritiam parere invidiam, se vicissim invidiam parere avaritiam: quocirca omnis avarus est invidus, et omnis invidus avarus. Vide S. Chrysostomum, homil. 63 in *Joan.*: « Gravis, ait, quidam affectus est invidia: hic orbem terrarum innumeris implevit malis. Hinc iudicia complentur, hinc livores et pecuniarum amor. » Et paucis interjectis: « Hic morbus avaritiam peperit, quae omnia confudit, et justitiam corrumpit. Dona enim excecant oculos sapientum, et tanquam frenum ori, avertunt et colibent testimoniam. » Et S. Augustinus, tract. 8 in *Joan.*: « Si vis ditior esse quam alius homo, invidiebis ei, cum videris tibi illum aequalem. Debes ergo velle omnes homines tibi aequales esse. » Et in *Psalm.* cxxv: « Nemo, ait, invidet alteri in eo quod non vult vel esse, vel videri. Alius tibi invidet,

quia dives es; hic autem aut dives vult esse, ut tibi invidet, aut dives putari vult. » Quocirca idem Augustinus saepe inculcat officia contra invidiam pharmacum esse opum contemptum. Nervosius S. Cyprianus, tract. *De Zelo et livore*: « Late palet, ait, zeli multiplex et fecunda pernicies. Radix est malorum omnium, vix eladium, seminarium delictorum, materia culparum; inde odium surgit, animositas inde procedit. Avaritiam zelus inflamat, dum quis suo non potest esse contentus, videns alterum ditorem. Ambitionem zelus excitat, dum quis suo non potest esse contentus, videns alterum ditorem. Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctorem. Zelo excecante sensus nostros, atque in ditorem suam mentis arcana reducendo, Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, iudicii dies non providitur. » Haec et alia multa Cyprianus.

ET IGNORAT QUOD EGESTAS SUPERVENIET EI, — quia avaritia excecavit cor ejus aequae ac invidia, atque ideo in corradendis divitis per fas et nefas finem non facit. Egestatem accipe tum temporalis in hac vita, tum spiritalem in gehenna, ubi dives Epulo a Lazaro poposcit guttam aequae, nec accepit. « Juste enim non accepit guttam, qui Lazaro negavit micam, » ait S. Augustinus. Porro causas hujus egestatis recensui cap. xii, vers. 11, ad illa: « Substantia festinata minuetur. » Haec alia causa innotuit, nimirum invidia; cum enim ipse invidet aliis, alii vicissim invident ipsi, ideoque ab eo lucrum avertent, eumque depauperare satagunt. Adde juxta Dei iudicio fieri, ut avarus invidens aliis ut solus emineat et ditescat, ceteri vero depauperentur, talione puniatur, nimirum ut ceteri ditescant, ipse solus depauperetur.

Septuaginta pro חסד chesed, id est egestas, legentes חסד chesed, id est pietas, misericordia; vel potius חסיד chasid, id est pius, misericors, vertunt, festinat ditescere vir invidus, et non novit quod misericors obtinebit eum, q. d. Avarus invidens aliis lucrum, satagit coarctare opes, et nescit quod Deus in penam avaritiae illas auferet ab eo, et transcribet in virum liberalem et misericordem, qui in pauperes a quibus exorte sunt, eas refundat, juxta illud vers. 8: « Qui coarctavit divitias usuris et fenore, liberali in pauperes congregat eas. »

23. QUI CORRIPIT HOMINEM, GRATIAM POSTEA INVENIET (aliqui legunt, gratiam audiet) APUD EUM, MAGIS QUAM ILLI QUI PER LINGUAE BLANDIMENTA DECIPIIT. — Hebraice, arguens hominem post me gratiam inveniet magis quam blandiens lingua; Chaldaeus, qui corripit filium hominis gratiam inveniet coram eo, magis quam ille qui bifidus est lingua; Septuaginta, qui corripit hominem vias, gratias reportat magis illo qui lingua gratificatur; Aquila, praeter detinente linguam.

Pro postea Noster legit אחרי achare, id est post, postea; jam alio puncto legunt אחרי achari (4),

(4) In edicibus pluribus et antiquioribus libris editis,

id est post me; R. Joseph Kimchi apud Pagninum legit אַחַרִי *achari*, ut sit *benoni* cum *iod* paralogico, id est retro aversum, tardantem, retrocedentem, resistentem, scilicet a lege Dei; unde vertit, qui *inceptat hominem*, qui *retrocedit* (a via Dei, virtutis et legis), *gratiam magis inveniet quam is qui blanditur lingua*; Aben-Ezra et Valahus, qui *corripit hominem post me*, id est, inquit, ut me meaque leges sequatur, ut sint haec verba Dei, aut Salomonis jubentis contra has suas leges peccantem corripit, et juxta eas emendari corrigique. Baynus vero *post me* exponit, *q. d.* Qui peccantem acris corripit, gratiam correpti inibit, perinde ac ego Salomon pravo subditorem mores gravius castigare soleo, et tamen ipsis *vergratus* sum.

Verum antefrenda est Vulgata versio, qua commodiorem dicit sensum, *q. d.* Qui corripit errantem, initio acerbitate correptionis eum mordet, affigit et cruciat; sed ubi correptionis fructum correptus percipit, grate eam accipit, imo corripienti gratias agit, ut vertunt Septuaginta, quia per correptionem videt se mores praves in probos commutasse, itaque evitasse gravia damna et pericula fuma, fortunarum, vite et gehennae: al vero adulator blanda et suavia propinans, esto initio delectus, tamen postea ubi auditor ejus rixas et damna pensitavit, eum odit et detestatur. Adulator enim est *bifidus lingua*, ut vertit Chaldaeus, quia quasi duplicem habet linguam: unam, qua praesens adulator, aliam, qua absens calumniatur; unam, qua blanditur, aliam, qua mordet; unam, qua lambit, aliam, qua pungit. Hoc facit illud cap. xxvii, vers. 6: «Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.» Vide ibi dicta.

Ita videmus viros probos parentibus et magistris gratias agere, quod in pueritia et adolescentia praves suos mores et lascivas cupiditates castigant, ac ingenuè confiteri: Nisi me corripuisses, o pater, nisi me castigasses, o magister, perdidissem meipsum, ad furcam, imo ad gehennam ivissem: tibi ergo debeo meam probitatem, vitam, salutem. Ex adverso multi dum ob scelera ducentur ad furcam, eplures in gehenna male dicunt parentibus et magistris, quod se male agentes non corripuerint, dicuntque: Maledictus sis, pater, qui me genuisti; maledicta, mater, quae me peperisti: quia si a puero mea vitia castigasses, non evasissem praedo, adulter, homicida, nec torquerer in gehenna cum demonibus, sed regnarem in caelo cum Angelis.

Porro initio molesta cuilibet est correptio, ut declarat apologus, quem refert noster Pontanus, volum. III, pag. 1, cap. xl. Veritas olim toto orbe profuga, cum erraret, sub noctem aliquando

quos recenset De Rossi, legitur אַחַרִי *achari*, per ellipsin positum pro *achare teni, postea*; imo multi *acharai* pro *advertito* habent, eodem sensu ac *achar, post*.

ad casam pauperule anus divertit. Ab ea besipitio perbenigne excepta interrogatur quoniam sit, unde et quo tam sero? Illa: Sum veritas, ait, cui omnes invident, et quum nullo consistere loco patiuntur. Quid commiserit? omnium acuso vita, nihil dissimulo. Et quia sese reprehendi nemo ferre moderate potest, hinc mihi fuga et exilium perpetuum. Quid deinde? post cenulam dormitum eunt. Unilecto se ambae commendant. Orta luce, cum vestes rursus induerent intuita veritas aniculam, altero oculorum orbam esse animadvertit, nec vitium facit. Inscruat illa, et veritatem cum impetu e fugurib expellens addit: Non mirum si nusquam tibi locus, si te oderunt omnes; quando tunc salubere omnibus vita sua obicere soles. Nuper quidam nobilis privatam vitam agens, de illa familiariter colloquens cum Philippo II, Hispaniae rege, eandem pretulit regie dignitati, quod illa tribus magnis dotibus polleret, quibus caretet regia: primo, amicitia et amico vero, pro quo regi se substituit adultores; secundo, veritate, quam raro audit rex, seductus a parasitis; tertio, aurora Musis amica, cum rex subinde in multam lucem dormiat.

24. QUI SUBTRAHIT ALIQUID A PATRE ET A MATRE, ET DICIT HOC NON ESSE PECCATUM, PARTICES EST HOMICIDA. — Hebraice, *diripiens patrem suum et matrem suam, et dicens: Non est peccatum, socius est viri corruptentis* (1); Chaldaeus, *socius est viri dissipantis*; Septuaginta, *qui objicit patrem vel matrem, et videtur ipsi non peccare, hic censor* (Aquila, Symmachus et Theodotus, *particeps est viri impij*; Syrus, *vir iniquo sociatur*; Pagninus, *particeps est dissipantis bona sua*. Pro *homicida* hebraice est כְּסוּחָה *maschit*, id est corruptoris, perditoris, excisoris, vastatoris, grassatoris, ut vertit Vatablus.

Primo, Lyranus, Hugo, Dionysius, censent hic refutari errorem Scribarum et Saecerdotum, dicentium licitum, imo pium esse, si filii subtrahant alimenta debita parentibus, modo ea dent templo et Sacerdotibus, quos refellit Christus, Matth. xv, 5, ut sensus sit, *q. d.* Qui subtrahit, id est negat patri vel matri alimenta ad vitam necessaria, ut ea conferat templo, dicens id non esse peccatum, imo esse sanctum, si socius est homicida, quia cogit parentes inedia mori. Accedit noster Salazar, qui sic exponit, *q. d.* Qui parentum indigentiae non succurrit, atque ideo illis debitum nature subtrahit, cum homicidis, imo parricidis, censendus ac numerandus est, juxta illud S. Ambrosii in avaros: «Si non pavisti, occidisti.»

Verum obstat, quod pro *subtrahit* hebraicum *סוּחָה* *gozel*, id est rapit, furatur, praedator, quod longe plus est quam *negat* vel *non succurrit*.

(1) Id est, aequiparandus homini nequissimo, qui nihil non audet, quod ad perniciem aliorum vergit.

Secundo, ergo Cajetanus vertit, qui *depradatur patrem aut matrem, et dicit: Non est crimen, socius est viri destructoris*, quia scilicet destruit et expulsiat familiam et domum paternam.

Tertio, Jansenius et Baynus hebraicum *maschit*, quod Noster vertit *homicida*, vertunt *dissipatoris*, ut vertit Noster cap. xviii, vers. 9, ut sensus sit, *q. d.* Qui parentum bona suffuratur, idque sine delicti agnitione, socius est dissipatoris, quia tali se conjugat, et cum tali etiam ipse dissipat paternam bona. Solent enim juvenes ad hoc parentum bona suffurari, ut dilapident, et dissipatoribus se conjugant. Et fore tales fiunt postea egregii dissipatores et homines perditii.

Quarto et genuine, Vulgata versio filium furantem bona paternam vocat *socium homicidam*: primo, quia continuis furtis parentes exhaurit, itaque eos inopia aequae ac merore conficit et occidit, praesertim dum dicit id non esse peccatum, eo quod parentum bona aestimet sua, quod eorum futurum sit haeres. Quia in re graviter errat, gravemque injuriam facit parentibus: esto enim parentum bona sint filiis debita, ut in ea post mortem succedant, necdum tamen filii eorum sunt domini; multo minus eorum habent administrationem, ut eis ad libitum uti possint, quare peccant mortaliter, si notabilem summam parentibus surripiant; haec tamen notabilis summa debet esse major in filio quam in famulo vel externo, quia pater plus indulget filio quam externo; unde et facilius filius a restitutione excusatur, uti doctè docet Petrus Navarra, et ex eo noster Lessius, lib. II *De Injur. fortun.* cap. xiii.

Secundo, quia filii deceptores solent esse socii nebulonum, hominum perditorum, raptorum et sciariorum. Rursus rapina, et dissipatio bonorum paternorum dicit ad rapinas honorum externorum, indeque ad caedes et atrocina, *q. d.* Filius deceptor tandem evadit homicida, praedo et latro, ac ut talis capite plectetur, vel suspenditur, uti saepe fieri videmus. Hinc Plato in *Phaedro* parentum violatores in inferno cum homicidis censent, similique cum eis poena multari affirmat.

Mystice, R. Salomon: Qui, ait, subtrahit animas a patre, id est a praepotenti Deo, et a matre, id est ab Ecclesia, qui scilicet auctor est ut ille scelus committant, et Deum furto petit, a quo filios advocat; hic similis est homicidae, puta Jeroham, qui sub Roboam schisma fecit, et decem tribus a duabus ac a templo, Deique cultu ad cultum vitulorum aureorum in Dan et Bethel adduxit.

25. QUI SE JACTAT ET DILATAT, JURGIA CONCITAT: QUI VERO SPERAT IN DOMINO, SANABITUR. — Hebraeus: *Latus anima miscabit litem et fidens in Domino iniquabitur*; Aquila et Symmachus, *mansuetus, id est intus anima*, sive latianimis, *ovavit litem*; Septuaginta, *ἀσχετος*, id est *insatiabilis* (minus apposite ad hebraicum Vaticanus legit *ἀσχετος*, id est

infidelis) *vir judicat temere; qui autem confidit super Dominum, in cura diligenti erit*.

Quaerens, quis sit *latus anima*, sive latianimis? Primo, Syrus vertit, *vir avidus et gulosus*; hic enim latus est anima, id est animae gula et aviditate, qui, ut cum expleat, debita contrahit, indeque lites et jurgia concitat, quae gulam exinaniant, ut pro escis litiibus pascatur; qui vero sperat in Domino, alimenta, quin et delicias consequetur, quibus animae suae appetitum expleat, satiet et impinguet.

Secundo, R. Levi per *latum anima* accipit profusum et prodigum: hic enim dilatat animam profusione opum.

Tertio, Pagninus: *Latus anima*, ait, est animosus, audax et iracundus, qui proinde jurgia, rixas et pugnas concitat; sed qui sperat in Domino et implet illud: «Mihî vindicta, ego retribuam, dicit Dominus,» Deut. xxxii, 35; Rom. xii, 19, hic impinguetur tranquillitate conscientiae, et pace cum omnibus hominibus, quantum in ipso est.

Quarto, Baynus: *Latus anima*, ait, est avarus, qui animam suam dilatat ad multa capienda et rapienda. Unde Septuaginta vertunt, *insatiabilis*: hic enim dum festinat dilscere, et insatiabili opum desiderio laborat, dum multos afficit injuria, multos habebit inimicos, et lites excitabit; sed qui super Dominum (sic enim legunt Hebraei) spem collocauit, a nemine quidpiam rapit, mori potius eligens, quam viena depradari, huic honestus et sufficiens victus nunquam deerit, imo delicias affluet, si non corporis, saltem anima illius pinguescet et crassetet caelesti pinguedine, de qua loquitur Psalles: «Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.»

Quinto, Jansenius: *Latus anima*, ait, est superbus et arrogans, ut vertit Chaldaeus (1). Nam per superbiam animus hominis dilatat et extenditur supra se ad honores hujus mundi; quod secutus noster Interpres vertit, *qui se jactat et dilatat*: hoc est, qui immodicus est sui laudator, animum suum expandens ad honores, talis jurgia concitat, quia non patitur aliquem sibi preferri aut aequari. Qui vero non extollitur in seipso, sed humiliter se Deo subijcit, spem omnem suam collocans in ipsum, talis impinguetur, hoc est prosperabitur in omnibus, Deo ipsi favente; tranquillitate mentis profuerit, et, ut nos legimus, *salvabitur* ab omnibus malis; aut, ut potius legendum est, quemadmodum habent Codices emendatiores, *sanabitur*.

Sexto, noster Salazar: *Latus anima*, ait, duo significat, scilicet superbum et avarum. Hinc Vulgata vertit, *qui se jactat et dilatat*: nam verbum *jactat* fastum superbiae, verbum *dilatat* avaritiae cupiditatem innuere videtur. Hic ergo superbus simul et avarus homo excitat jurgia, vel miscet

(1) Recte.

lites, scilicet intra seipsum: duo nimirum vitia continent, quae sibi invicem lites intentant. Superbia enim profusus sumptus possit ad venditionem gloriae; avaritia vero e contra sumptus inhibet, ac sordidum hominem reddit.

Septimo et genuine: *Latus anima est cupidus.* Anima enim est inferior animae pars, in qua residet appetitus et concupiscentia; animus vero est pars animae superior, in qua residet ratio, mens et spiritus; unde ab anima quae nobis communis est cum brutis, dicimus animales, sicut ab animo et spiritu spirituales. Aliud ergo est latitudo cordis, puta magnanimitas, quae fuit in Salomone, III *Reg.* iv, 29, ac magna charitas, quae fuit in S. Paulo, cum diceret: « Os meum patet ad vos, cor nostrum dilatatum est. » II *Cor.* cap. vi, 11; aliud est latitudo animae, id est cupiditas: haec enim est mala et prava. » *Latus ergo anima est,* qui magnis desideris aestuat, qui multa concupiscit, qui omnes vires dilatat ut cupiditates suas expleat. Porro latitudo hae animae, sive cupiditas est triplex, puta: *prima est cupiditas honorum,* quae dicitur ambitio; *secunda opum,* quae dicitur avaritia; *tertia voluptatum,* quae dicitur gula et luxuria. Unde illud I *Joan.* ii, 16: « Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vite. *Latus ergo anima trifariam dicitur: primo enim significat ambitiosus; secundo, avarum; tertio, gulosum et luxuriosum,* et sic omnes aliorum expositiones jam datas lato et generali hoc sensu complectimur. Hinc Septuaginta vertunt *ἀνορετα*, id est insatiabilis; talis enim est omnis cupidus et cupiditas. Hinc et Noster, ut haec omnia complecteretur, solerter veritatem, qui se *jaclat et dilatat.* Superbus enim se *jaclat et ostentat* in pavore, avarus et gulosus dilatant gulam cupiditatis suae, ut lupus fame tabescens.

Igitur sensus est, *g. d. Latus anima,* id est superbus et ambitiosus, qui se *jaclat,* item qui dilatatur hiatum suae concupiscentiae, puta avaritiae, gulae et luxuriae, id est avarus, gulosus et luxuriosus, hic ut suam vel ambitionem, vel avaritiam, vel gulam et luxuriam expleat, confidens in eadem anima sua, id est in animae suae sagacitate, viribus et robore, cum omnibus lites et jurgia concitat, ex quibus fit ut et honoribus quos ambivit, et opibus ac deliciis quas concupivit, privetur, maneatque inanis, jejunos et sicus; lites enim hominem exhauriunt et emaciant. Qui vero sperat in Domino, ab omnibus hisce sanabitur, ac honores, opes et escas, quae illi abunde sufficiant, consequetur, usque impinguabitur, ut habent Hebraei; unde videtur posse in Vulgata pro *sanabitur* legendum *satiabitur*, vel *sagabitur*, si sic aliqui libri haberent, quia id conveniret cum verbo *impinguabitur.* Verum est verisimile nostrum Interpretem hic, ut et alias, secutum Graeca quae habent, *ἐν ἐπιποθήσει ἔσται*, hoc est, *in cura erit, vel curabitur,* itaque veritatem, sa-

nabitur, significans eum Deo curante sanum fore, et liberum ab omnibus perturbationibus.

Nota est Septuaginta *ὅτι qui autem sperat in Domino, in cura diligentis erit,* scilicet ipse Deus. Unde Auctor *Catena Graec.* clare veritatem, qui *confidit in Domino, in Domino cura erit, hoc est, ait, in in anima et corporis salute a Domino conservabitur.* Sperantis ergo in se Deus est provisor et curator, isque exactus et diligens, juxta illud *Psalm.* lxxv, 3: « *Facta super Dominum curam tuam, et ipse te eruet.* » Nam Deus res ejus curabit, perinde ac si suae essent et propriae. Diligens enim cura, ait Jurisconsultus, est, cum quis ea cura curat res alienas qua proprias, quo fiet ut rebus omnibus abundet, ac nullius indigens *ἀνεργον*, id est sibi sufficiens, nihilque appetens, suis contentus laete et beate vivat, quod proprium est Dei.

Magna haec dignitas, magnus fructus spei, quod sperantem collocet in cura et sinu Dei. Deumque ejus faciat curatorem, id est sollicitum in omnibus custodem et provisorem. *Cura enim est vehemens et anxia sollicitudo,* ita dicta, ait Festus: « Quod cor edat, vel quod curat; » unde Ennius apud Ciceronem, *De Senectute*:

Curative levasso,

Quae nunc te coquit, et versat sub pectore ixa.

Sicut ergo tutor et curator gerit curam sollicitam pupilli suae fidei commissae, sic Deus similiter gerit sperantis in se; spes enim illum cura Dei tradit, Deusque in suam curam eum acceptat, ut in ea secure conquiescat, juxta illud: « Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. » Rursum, sicut pastor curam habet ovium sibi creditarum, sic Deus curam habet sperantium in se, ut illi fidenter dicere queant cum Psalme: « Dominus regit me (Hebraice, *pastor meus*), et nihil mihi deerit; in loco pascae ibi me collocavit. » *Psalm.* cxxi, 1; quare qui tangit sperantem in Deum, cor Dei tangit, juxta illud: « Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, » *Zachar.* ii, 8. Vide ibi dicta. Cura ergo nostri urit oculos, urit cor Dei. Quocirca S. Petrus, *epist.* i, cap. v, 7, adhortatur fideles dicens: « Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. » Et S. Paulus, *Philipp.* iv, 6: « Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et observatione, cum gratiarum actione, petitione vestrae innocentiae apud Deum. » Nam, ut ait Psalme, *Psalm.* cxxxix, 18: « Dominus sollicitus est mei. » Ita S. Joannes Silentiarius irruentibus Saracenis fugere noluit, dicens: « Si Dominus mei curam non gerit, ut quid vivo? sin autem gerit, quem timebo? » Testis est Cyrillus in ejus Vita.

Moraliter, discere hic cupidum dilatate fauces cordis et corporis sui, ut omnia rapiat et sorbeat, ideo sibi jurgia et bella quibus pereat, accersere; hinc infernus pariter, ut eum ejusque latus

vastasque cupiditates excipiat, dilatet seipsum. Audi Isaiam, cap. v, 14: « Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino; et descendit fortes ejus, etc., ad eum; » et cap. lxxv, 33: « Topheth (id est gehenna) dicitur preparata, profunda et dilatata; nutrimenta ejus ignis et ligna multa; flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam, » ignis enim cupiditatis accendit et dilatat ignem gehenna, ut in eo perpetim ardeat et comburatur. At vero qui sperat in Deo, dilatatur in eo res et spes suas, ut in eo placeat et secure conquiescat, sciens se spes suas a Deo per preces obtenturum, et votorum suorum competent futurum, juxta illud *Psalm.* lxxx, 11: « Dilata os tuum, et implebo illud. » Spes ergo in Deum est securus resecanis omnes inquietas cupiditates; sperans enim in Deum, illo unico contentus vivit: scilicet enim se in Deo omnia possidere, Quare facile secureque sibi dicit: « Sufficit tu Deo tuo, sufficit tibi Deus tuus. »

S. Laurentius Justinianus saepe monebat « nunquam amittendam de Deo fiduciam; illam esse in qua animae vita consisteret. » Ita habet ejus Vita.

Hoc est quod ait Paulus, I *Timoth.* vi, 17: « Divitibus hujus saeculi praecipue non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui praestat nobis omnia abunde ad fructum. Quin et Seneca, *epist.* 119: « Quanti, ait, animi res est, solum nihil petere, nulli supplicare et dicere: Nihil mihi tecum fortuna, non facio mei tibi copiam. » Et *epist.* 120: « An parum habet qui tantum non alget, non esurit, non sinit? plus Jupiter non habet. Nunquam parum est quod satis est. Nunquam multum est quod satis non est. Post Darium et Indos pauper est Alexander Macedo: querit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, et, ut illa dicam, mundi claustra perumpit. Quod natura satis est, homini non est. Inventus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est caecitas mortuum! »

Ex dictis collige hoc axioma: « Cupiditas est mater jurgiorum et bellorum, indeque paupertatis et inopiae: » haec enim individua est bellorum comes et asseda; « mortificatio vero, et abdicatio cupiditatis est mater tranquillitatis et pacis, » qua quis in Deo Deique providentia confidens et conquiescens, ab eo audiviscitur omnem rerum sufficientiam, imo abundantiam. Hoc est quod alacriter fidelibus inculcat S. Jacobus, cap. iv, 4: « Unde bella et lites in vobis? nonne hinc, ex concupiscentiis vestris, quae militant in membris vestris? Concupiscitis, et non habetis; occiditis, et zelatis, et non potestis adipisci; litigatis, et belligeratis. »

Et S. Chrysostomus, hom. *De S. Philogonio*, eorum felicitatem describens: « Ubi, inquit, non est mecum ac tuum: frigidum (utpote calori fra-

terri amoris repugnans) illud verum, et quidquid est malorum, in vitam nostram invehens, innumeraque gigantis bella. » Quin et Seneca, *epist.* 120 jam citata: « Nihil, ait, mi Lucili, interest utrum non desideres, an habetas; summa rei in utroque eadem est: non torqueris. » Unde illud Italorum: *Desiderare fa penare, non desiderare fa non penare.*

26. QUI CONFIDIT IN CORDE SUO, STULTUS EST: QUI AUTEM GRADITUR SAPIENTER, IPSE SALVABITUR. — Perperam quidam pro *salvabitur* legunt *laudabitur.* Nam Hebraice est, *et ambulans in sapientia, ipse evadet;* Chaldaeus, *qui ambulat in sapientia, protegetur a malo;* Septuaginta, *qui confidit in audacia cordis, ipse est imprudens; qui autem ambulat sapientia, salvabitur.* Haec gnome similis et affinis est praecedenti.

Queritur, quis est is qui confidit in corde suo? Primo, Lyranus et Hugo censent esse eum qui confidit in sapientia sua, *g. d.* Qui fastu fumus praefudit sapientiae suae, hic stultus est, juxta illud cap. xxvi, 12: « Vidisti hominem sapientem sibi videri, magis illo spem habebit insipiens; » qui autem ipsam in se sapientiam sequitur, hinc salvabitur. Innuat sapientiam sitam esse non in superbia, nec in praesentia suae sapientiae, sed in regulis sapientiae a S. Scriptura et Patribus traditis.

Secundo, Cajetanus per cor accipit cordis cupiditates, *g. d.* Qui confidenter sequitur suas cupiditates, hic stultus est; qui vero sequitur dictamina sapientiae, id est legis divinae, hinc salvabitur eritque beatus in caelis.

Tertio, melius Janenius per cor accipit cordis iudicium et consilium, *g. d.* Qui confidit in consilio et cogitationibus cordis sui, ita ut ea sequatur in omnibus actionibus suis, nullius querens sententiam, sed suo innixus iudicio; talis stultus est, et per suam stultitiam in multa incidet pericula et mala; qui autem graditur sapienter, ita ut non suam cor, sed sapientiam habeat ductorem suarum actionum, talis salvabitur, ita ut vel non incidat in mala, vel, si incidat, liberetur ab eis per suam sapientiam et Dei gratiam.

Quarto et genuine, notat hic temerarios et presumptuosos, *g. d.* Qui praefudit cordis sui imaginationibus, id est consiliis et viribus quas ipse sibi imaginatur et fingit, ideoque audacter et temere se coniecit in tentationes et pericula; hic stultus et demens est, quia in iis succumbet et corruet; qui vero graditur sapienter, id est provide et caute ut pericula declinet, hinc discrimina et lapsus evadet, ac salvabitur. Est metalepsis: nam per *confidere in corde* significat confidenter pericula aggredi, in eaque tenere irruere. Sic *confidere* pro audere, et audacter aggredi ardua, sumitur cap. xxviii, 1, cum dicitur: « Justus quasi leo confidens; » et cap. xiv, 16: « Stultus transiit, et confidit; » et II *Machab.* xv, 7: « Machabeus autem semper confidebat. » Quin et Cicero,

Tuscul. III : « Qui fortis est, idem et confidens. » Terentius in *Phorm.* : « Homo confidens, illum dii omnes perdunt. » Ubi Donatus : Confidens, ait, est improbus, audax, temerarius. Plantus in *Amphitr.* : « Qui me est alter audacior homo, aut qui confidencior? » Virgilius, *Georg.* IV :

Nam, quis te juvenum confidentissime (id est audacissime) nostras Jussit adire domos?

Hunc esse sensum liquet ex Septuaginta, ex quibus Auctor *Catena Græcorum* sicclare verit, qui in cordis sui audacia spem ponit, stultus est; qui autem ambulat prudenter et caute, salutem consequetur, sicque explicat, q. d. « Stultus merito vocatur, qui audaci cordi suo confidit, quia plus tribuit temeritati quam iudicio, plus rursus iniquitati quam equitati. »

Salomonem de more secutus Siracides, cap. III, 27 : « Qui amat periculum, inquit, in illo peribit. » Vide ibi dicta.

Audi et Senecam *Tragedium in Hercule furente* :

Nemo se tuto diu Periculis offerat tam crebris potest : Quem sæpe transit casus, aliquando invenit.

Hinc videmus natales notandi peritissimos, nando casu aliquo perire, et optimos milites pugnando.

27. QUI DAT PAUPERI, NON INDIGEBIT : QUI DEFICIT DEPRECATI, SUSTINEBIT PENURIAM. — Hebraice, qui dat pauperi, non deficit, et abscondit oculos suos multitudine maledictionum; Chaldaeus, et qui prohibet oculum suum a paupere, multe erunt maledictiones ejus; Septuaginta, qui autem avertit oculum suum, in multa erit penuria.

Hæc gnome clara est. Ratio a priori est, quia, ut dixi cap. XIX, vers. 17 : « Feneratur Domino, qui miseretur pauperis. » Vide ibi dicta, et S. Chrysostomum, hom. *Quod elemosyna est ars omnium quatuordecimissima*. Elemosyna ergo non sepauperat, sed summe ditat. Audi S. Cyprianum hanc gnomen elegantem pertractantem, hom. *De Opere et elemosyna* : « Si veris ac metuis ne, si operari plurimum experis, patrimonio tuo larga operatione finito ad inopiam redigaris, esto in hac parte intrepidus, esto securus; finiri non potest unde in usus Christi impenditur, unde opus cælestis celebratur. Non hoc tibi de meo spondeo, sed de sanctorum Scripturarum fide, et divina pollicitationis auctoritate promitto. Loquitur enim per Salomonem Spiritus Sanctus, ac dicit : Qui dat pauperibus, nunquam egebit; qui autem avertit oculum, in magna penuria erit, ostendens misericordes atque operantes egere non posse, magis paucos ac steriles ad inopiam postmodum devenire. »

Sane mirum est divites fideles, cum fidem habeant, reipsa et factis non credere huic Salomonis oraculo Deique promisso. Deus tibi, o merca-

tor, promittit augmentum opum, si eas pauperibus communices. Non credis Deo asseveranti et promittenti? cautionem exigit? En cautio tibi est hæc Salomonis ex Dei ore asseveratio, chirographum tibi est S. Scriptura. Audi et S. Basilium, hom. 7 : « Imitare, ait, homo, vel terram : ut illa fructus proferto, ut ille illa conspiciaris esse delectior, quæ inanims est; sane illa non in suum usum aut commodum, sed in tuum ministrare contendit; tu autem quem debueras ostendere beneficentiæ fructum, illum tibi ipsi congregas; nam benefactorum gratiæ in dantes revertuntur; dedisti esurienti, tibi consulisti; quod dedisti, ad te cum auctario revertetur; quemadmodum enim frumentum in terram cadens lucrum proijcienti parit, sic et panis in esuriente porrectus multam in posterum tibi reddet utilitatem. »

Exempla hujus rei pete ex Gregorio Thronensis, lib. V *Histor. Franc.* cap. XIX, ex Vita S. Joannis Eleemosynarii, ex S. Gregorio, lib. II *Dialogor.* cap. XXX, ex Sophronio in *Prato spiritali*, cap. CLXXXV, CXCIV et CCL.

Porro ponderanda sunt verba Hebræa, quæ habent : *Et abscondenti oculos a paupere multitudine maledictionum, q. d.* Multi, puta Deus, Angeli, demones et homines, maledicunt avaro et immissericordi, tum verbis, tum factis, quia ei malefaciunt, ut in pauperiem, infortunia et adversa multa incidat; privant eum donis et gratis tam spiritualibus quam corporalibus, tam presentibus quam æternis. Maxime autem maledicunt et diris eum devovent pauperes, quibus negat elemosynam, ut maledixerunt Troilo avaro, teste Leonio in Vita S. Joannis Eleemosynarii. Denique in die iudicii Christus septem maledictionibus oppositis totidem operibus misericordiæ, quæ immisericordes neglexerunt, eis maledicit, dicens : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; esuriri enim, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum, » etc. *Matth.* XV, 41.

Multiplicem vero avarorum paupertatem justitiæ et virtutum describit S. Chrysostomus, hom. 13 in *epist. ad Hebr.* et alibi : « Sunt, ait, peregrini corde, sunt debiles animo, sunt mente cæci, inobedientia surdi, et cæteris passioibus spiritualibus ægotantes, quorum animæ omnem escam spiritualem abominantur, et appropinquant usque ad portas mortis. »

Hinc videmus avaros immisericordes in multas ærumnas, lites, infortunia, damna incidere, adeoque acerbe cum paupertate non raro conflari; liberales vero et misericordes bonis omnibus affluere.

Mystice R. Salomon hæc accipit de elemosyna spiritali, q. d. Doctor, qui suam doctrinam aliis communicat, non indigebit, sed semper affluet conceptibus sapientiæ, ut eos aliis impartiat; qui vero avaræ eam sibi servat, sentiet ejus inopiam et defectum. Idem dicas de concionatore, consul-

fore, confessario, etc. Ratio est duplex : prior, quod doctrina exercitio, puta docendo augetur; unde illud : « Qui alios docet, docet seipsum; » posterior, quod Deus doctori strenuo in premium sui laboris et doctrinæ nova assidue lumina instillet, ut ea aliis communique.

28. CUM SURREXERINT IMPII, ABSCONDENTUR HOMINES : CUM ILLI PERIERINT, MULTIPLICABUNTUR JUSTI. — Hugo *abscondentur* accipit imperitive pro *abscondantur, q. d.* Suadeo et jubeo justis ut, cum regnant impii, abscondant sese, tum ut vitæ suæ consulant, tum ut melioribus temporibus se reservent, quibus persecutione cessante collapsam in ea fidem et pietatem restituant; tum ne animos et furorem impiorum se persequentium irriterent, itaque persecutio increseat, et in omnes deserviat. Itaque Christus Apostolus : « Cum, ait, persequerentur vos in civitate ista, fugite in aliam, » *Matth.* X, 23.

Exemplum fugæ fuit S. Athanasius, cujus vita per 46 annos in Episcopatu Alexandrino non fuit aliud quam assidua fuga et latebræ. Vide eundem in *Apolog. de fuga sua*, et S. Augustinum, tract. 46 in *Joannem*, et *epist.* 180, ubi fuse docet quando fuga sit consilii, quando præcepti; quibus licita, quibus illicita. Hinc dammandus esse liber Tertulliani *De fuga*, quo probare contendit illicitum esse fugere persecutionem, quem scripsit post lapsum in hæresim Montanistarum.

Verum *abscondentur* futurum est, non imperativum, ac proinde rei eventum significat, non præceptum, q. d. Cum ad regnum vel gubernationem assurgunt et evehuntur impii, quasi per antipathiam (qua calor facit frigus, et frigus calorem, ac quodque contrarium fugit aliud sibi oppositum) fugiant et abscondant sese homines, ut declinent impiorum tyrannidem, nimias exactiones, vexationes, etc. Maxime justis : tum quia, inquit Jansenius, in carcere conjiciuntur ab impiis regnantibus; tum quia ultra se dant in exilium, solumque patriam vertunt, ut impiorum furorem et persecutionem declinent; tum quia etiam in patria manentes se continent in silentio. Unde Arhelius verit, in *locis impiorum status justorum connotatur*. Contra, cum impii perierint, et in eorum locum pii surrexerint, justis multiplicatur, tum quia qui prius justi erant et latebant, palam et ubique se non verenter exhibere; tum quia eorum exemplo et doctrina multi ad justitiam amplectendam excitantur. Docet hæc sententia quantum intersit qui presunt. Sic, regnante Achab cum sua Jezabel, absconditi sunt Prophetae Domini in speluncis; ipsi vero perditis, tempore Jehu multiplicati sunt justis; et in hoc gratiæ tempore, persecutione tyrannorum saviente in Christianos, latibula quæsierunt Christiani, qui sublati tyranni multiplicati sunt. Sed et nostra ætas ostendit quomodo silere, latere et fu-

gere piis necesse sit, ubi regnant heretici (4).

Ratio est, quod impii, dum regunt, suam impietatem propagare, omnesque sibi similes, fid est impios, efficere satagunt, tum per exemplum vitæ, tum per impias leges, tum per ruinas et pœnas, tum per honores et præmia, quæ sui sequacibus proponunt, tum per officiales impios quos sibi adsecurant : quo fit ut multi pusillitimes et timidi cedant, et eorum impietati se conforment; qui vero solide pii sunt, fugiant et se abscondant. Ex adverso, dum regunt pii, suam pietatem spargere, omnesque probos et pios effecere conantur : quare perique omnes ut ipsis placeant, pietati student, vel studere se simulant; impii vero abeunt, et latebras querunt. Tantus est princeps bonus vel malus, ut, si bonus sit, omnes pene subditi sint boni; si malus, mali, juxta illud :

Regis ad exemplum totus componitur orbis

Magnum enim dat auctoramentum rex virtuti aut vitio. Et illud : « Princeps est animata lex. » Lex multum potest, dum civis colihet et in officio continet; at inanims est : si animetur per vitam principis, efficacissima erit ut eamdem omnibus aspiret, omnesque faciat principi similes, probos et sanctos, non tantum presentes, sed et posteriores. Posthuma enim principis pii fama perennat, et ad multos annos sui memoriam, laudem et estimulam ad imitandum transmittit.

Sapienter Agapetus Diaconus in *Admonit. ad Justinianum Imperatorem*, num. 49 : « Que subditis, ait, verbo quasi lege præscribis, hæc tu preveniens reipsa præstilis, ut verbis, quibus persuades, integra quoque vita adstipuletur; sic enim commendabile tuum asseverabis imperium, si et ratiocineris non sine opere, et opereris non sine ratione. » Et num. 53 : « Quantum potestate cæteris antecellis, tantum factis etiam emicere ante alios entere; persuasissimum enim habe eam ab te postulari honestorum rationem, que magnitudini virtutum proportionem respondeat. » Et num. 61 : « Sicut a Deo omnibus hominibus se prelatas, sic magis omnibus eum honestare festina. »

Denique hæc gnome similis et pene eadem est cum illa vers. 12 : « In exultatione justorum multa gloria est; regnantibus impius ruinae hominum. » Vide ibi dicta.

Porro Septuaginta verba, in *locis impiorum genuit justis; in illorum autem perditione abundavit justis. Genuit*, tum quia dolent dominari impios et impietatem, ac ad Deum assiduis gemitibus suspirant ut eam tollat; tum quia ab impiis vexantur, ridentur, ignominia afficiuntur, spoliantur, incarcerationantur, et non raro vita privantur.

(4) Multiplicabuntur justis, id est augentur florentque.